

vendar pa se delitev na osnovi oblike jantarnega člena oziroma razmerja med njegovo velikostjo in velikostjo (loka) fibule ne zdi prepričljiva. Togo deluje tudi uvrščanje fibul, ki so skoraj zagotovo nosile jantarno oblogo, med "ločne fibule s pravokotnim prerezom loka", na kar pa avtorica sicer opozori. Po drugi strani bi natančneje delitev zaslužile nekatere druge fibule, ki so bile zaradi unikatnosti ali maloštevilnosti združene v večje skupine, npr. dvodelne kačaste fibule, čolničaste in sangvisuga fibule, "različne ločne fibule" ali "fibule z različnimi zaključki noge".

Pri poimenovanju tipov je diskutabilna tudi uporaba izraza različica (*Variante*): kot različica tipa (*Typ Peschiera, Variante Podumci*), kot sinonim izraza tip (*Typ Osor, Variante A*), kot oblikovna skupina (*Sanguisugafibeln, Variante A, Variante B*).

Katalog ima standardno zgradbo: opis tipa oziroma skupine fibul; seznam posameznih primerkov s pripadajočimi podatki; komentar, ki osvetljuje njihovo uporabo, časovno in prostorsko razširjenost.

Katalog ilustrirajo kvalitetne (številne nove) risbe v merilu 1:2. Razprostranjenost fibul na zamejenem področju je prikazana na 17 kartah. Nekoliko bode v oči različna gostota, kar je posledica kartiranja sorodnih tipov na isti karti. Resnično moteče je to le v primeru kačastih fibul, ko je vseh enajst časovno in oblikovno zelo raznolikih tipov brez potrebe združenih na eni karti. Ta je nepregledna, razlike med razširjenostjo "starejših" in "mlajših" ali "istrskih" in "liburnijskih" tipov ne pridejo do izraza, za nameček pa se je na karto prikradla tudi napaka.

Kljub omenjenim pripombam je tudi ta zvezek serije PBF zelo uporaben in dobrodošel, zaradi bližnje in strateško pomembne lege pa za nas še posebej zanimiv.

Andrej PRELOŽNIK

Mirjana Sanader: *Tilurium I. Istraživanja - Forschungen 1997-2001. Dissertationes et Monographiae 4.* Arheološki zavod Filozofskog Fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Golden Marketing, Zagreb 2003. ISBN 953-212-132-3. 341 strani, 46 tabel, 35 slik med tekstem, 10 kart.

V pričujočem zvezku *Dissertationes et Monographiae M. Sanader* s sodelavci predstavlja projekt *Rimski legijski logori u Hrvatskoj - Tilurij*. Avtorica predstavi rezultate arheoloških izkopavanj obzidja in nekaterih stavb v notranjosti (7-86). M. Doneus interpretira zračne posnetke (87-108), ki so lahko v veliko pomoč pri pridobivanju dodatnih informacij o notranji organizaciji približno 12 ha velikega tabora in morebitni uporabi prostora izven obzidanega območja. Med raziskavami so bili odkriti številni predmeti za vsakdanjo uporabo. Arheološke najdbe so analizirane ter kataloško in slikovno predstavljene v posebnih prispevkih. Keramične najdbe je obdelala Z. Šimić-Kanaet (109-188), novčene in kovinske (219-256) T. Šeparović, koščene D. Tončinić (257-270) ter steklene Z. Buljević (271-356).

Tilurij (*Tilurium*) na Gardunu v bližini Trilja je ležal v zaledju Salone (*Salona, Salonae*) današnjega Solina. Stal je na severozahodnem delu planote, ki se dviga nad desnim bregom reke Cetine (*Hyppus flumen*). To območje je bilo poseljeno že v prazgodovinskem obdobju. Ostanke obzidja prazgodovinskega gradišča (*gradina*), t. i. Prizida, so še danes dobro vidni na mestu vhoda v tabor. S te točke je bilo moč nadzorovati promet po reki ter prehod čez njo. Cesta iz Salone se je na mestu današnjega Trilja (*Pons Tiluri*) razcepila proti severovzhodu na Delminij (*Delminium*) in proti jugovzhodu proti Naroni. Tabor Tilurij je skupaj s taborom Burnum, kastelom Brigeste (Gračine) in še nekaterimi manjšimi kasteli predstavljal neke vrste limes proti notranjosti province Dalmacije.

V taboru je sprva bivala deseta hispanska legija (*Legio X Hispana*), ki jo je zamenjala sedma legija (*Legio VII*). Ko je ta

sredi 1. st. n. št. odšla v Viminacij (*Viminacium*), so v taboru bivala manjše vojaške enote, ale in kohorte. Kasneje so imeli v njem svojo postajo beneficiariji, cestna in finančna policija (*beneficarii consularis*).

Prostor legijskega tabora je na severu omejen s strmimi stenami, na vzhodu pa z reko Cetino. Proti jugu in zahodu teren naravno ni zaščiten. Ta del so Rimljani še posebej utrdili z monumentalnim obzidjem v tehniki *opus caementicium* z veliko lesenih tramov, ki je danes na nekaterih mestih vidno v temeljih. V osrednjem delu tabora, kjer so praviloma stala poslopja legijskega poveljstva, stanovanjski del za poveljnike in nekatere javne zgradbe, so bili odkriti deli mozaičnih tlakov iz dveh faz. Starejši, kvalitetnejši, mozaik so sestavljale modre, črne in bele kockice, mlajšega pa sive, črne, bele in rdečkaste. Cisterna za vodo, z obokanim stropom, ki je počival na sistemu stebrov in pilastrov, je lahko vsebovala do 1044 m³ vode. Voda je iztekala po kanalu na jugovzhodnem vogalu. Za potrebe čiščenja so bile zgrajene kamnite stopnice ob južni steni cisterne. V stavbi, dolgi 67 m, ki je imela na južnem zidu osemindvajset kontraforjev, so ob raziskavah v notranjosti odkrili številne manjše prostore. Težko je reči, čemu je bila namenjena, a M. Sanader se nagiba k tezi, da gre za žitnico (*horreum*).

Pred nami je kvalitetno delo s korektno predstavljenimi arheološkimi raziskavami in analizo drobnega inventarja. Predstavlja prispevek k poznavanju legijskih taborov v Dalmaciji in dobro izhodišče ter spodbudo za njihovo nadaljnje raziskovanje.

Barbara NADBATH

Mirjana Sanader: *Antički gradovi u Hrvatskoj [Ancient Cities in Croatia]*. Školska knjiga, Zagreb 2001. ISBN 953-0-61903-0. 149 strani, ilustrirano.

V knjigi avtorica na poljuden način predstavi antična mesta na območju današnje Hrvaške. Teksti so nastali med leti 1994 in 2000 v obliki prispevkov za *Croatia Flight Magazine*.

V uvodu so predstavljena dogajanja na območju vzhodne jadranske obale v zadnjem tisočletju pr. n. št. V 8. st. pr. n. št. se je pričela grška kolonizacija sredozemskega prostora. Grške kolonije so bile v 6. st. pr. n. št. razprostranjene od Španije na zahodu do Ponta in Cipra na vzhodu. V tem času se je pričela tudi grška kolonizacija vzhodnojadranske obale. V 6. st. pr. n. št. je bila ustanovljena kolonija na Korčuli, v 4. st. pr. n. št. pa kolonija Isa na Visu. Pred začetkom kolonizacije v 6. st. pr. n. št. je potekala intenzivna trgovina med ilirskim skupnostmi ter Grki. O tem priča prisotnost luksuznih predmetov, kot je korintska keramika iz 7. st. pr. n. št., na številnih ilirskih najdiščih.

V 5. st. je na južnem delu vzhodnojadranske obale nastalo močno ilirsko kraljestvo. V antični virih so opisane številne bitke med grškimi priseljenci in Iliri. Vzroke lahko iščemo tudi v ilirskem gusarjenju, ki je bilo trn v peti tako grškim kolonijam in njihovim zaveznikom kot kasneje Rimljanom. Slednji so leta 168 pr. n. št. v želji po prevladi na Jadranu dokončno zlomili ilirsko kraljestvo in utrdili protektorat nad dalmatinskimi otoki in obalo. S sklepanjem zavezništev pa so pridobili nadzor nad celotno vzhodnojadransko obalo. Številne vojne med Rimljani in lokalnimi skupnostmi so se vrstile vse do leta 9. n. št., ko je z zadušitvijo panonsko-dalmatinskega upora zavladal mir.

V posameznih poglavjih avtorica predstavi kratko zgodovino mest ter izpostavi ključne dogodke za nastanek in propad mesta. S fotografskim materialom predstavi pomembnejše arhitekturne ostaline in arheološke najdbe. Prestavljena mesta lahko združimo v dva sklopa: mesta vzhodne jadranske obale in otokov ter mesta na območju med Dravo in Savo.